

УДК 340.61:316.356.2.009(470+571) «17»

Ірина Петренко

доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки та суспільних наук Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

poonsku@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2994-3833

МІСЦЕВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НІМЦІВ В УКРАЇНІ: ПОЛТАВСЬКЕ ТОВАРИСТВО НІМЦІВ «ВІДРОДЖЕННЯ»

У статті проаналізовано процес створення та функціонування Полтавського товариства німців «Відродження», виявлено і показано його досягнення у процесі згуртування людей німецької національності. Навколо Полтавського товариства німців «Відродження» гуртуються люди з німецьким корінням. На різноманітних заходах товариства значна увага приділяється вивченню німецької мови і культури, традицій. Полтавське товариство німців «Відродження» підтримує тісні контакти з іншими обласними організаціями та Радою німців України, бере участь у багатьох міжнародних проектах та заходах. Діяльність товариства включає: соціальну, молодіжну, етнокультурну, інформаційну роботу, що сприяє збереженню німецької ментальності в українському соціумі.

Ключові слова: німці, національні меншини, полтавське товариство «Відергебурт» («Відродження»), самоідентифікація, міжнародні зв'язки.

Постановка проблеми. Україна – поліетнічна держава, на території якої проживає понад 100 різних національностей. Доля цих людей тісно переплетена з історією України, її традиціями, звичаями та культурою. Представники німецької національності відіграли велику роль в історії нашої держави. Вони були талановитими державними діячами, представниками наукової, технічної, культурної та мистецької інтелігенції. Зокрема, архімандрит Києво-Печерського монастиря І. Гізель, засновник Київського фізико-медичного товариства М. Шіллер, академік НАНУ математик Г. Пфайффер, директор київської обсерваторії астроном Р. Фогель, хімік Т. Буше, академік І. Шмальгаузен, правознавець О. Ейхельман, економіст М. Буше, археолог Е. Штерн, засновник заповідника «Асканія-Нова» Ф. Фальц-Фейн, піаніст С. Ріхтер, відомий український поет і літературознавець О. Бурхгард (Юрій Клен) мали німецьке коріння.

Доля багатьох німців була трагічною, багато з них було репресовано, депортовано, переміщено з місць поселень. Особливих утисків вони зазнали в період радянської влади. Голодні роки 1921-1924 рр. та Голодомор 1932-1933 рр. болісно вдарили по німецьких сім'ях; роки колективізації та розкуркулювання (коли чоловіки – колоністи, кого не розстріляли відразу, потім депортували до крайньої Півночі та Сибіру); масові репресії 1937–1938 рр. (коли план репресій на кожний населений пункт планувався зверху, а місцеві партійні працівники залюбки вибирали в першу чергу людей з німецьким корінням, які розмовляли чужою – німецькою мовою, траплялись випадки, що дехто навіть отримував листи із-за кордону, бо мав там родичів. Це дозволяло оголошувати німців ворогами народу та огольно звинувачувати у шпигунстві та контрреволюції); тотальні репресії на початку Другої світової війни, а саме: депортація німецького населення з областей УРСР та Криму на Схід; жорстоке, насильницьке вигнання людей німецької національності із рідних земель до Сибіру й Казахстану.

Процеси, що відбувалися на пострадянській території в період так званої горбачовської «перебудови» і прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), привели до підвищення самосвідомості населення. Із розпадом СРСР нащадки колишніх колоністів почали звертатися до редакцій газет та на телебачення з проханням допомогти їм у пошуках осіб німецької національності або тих, які мають німецькі корені та проживають на території Полтавської області, щоб встановити з ними контакт.

Доля людей німецької національності вже перебувала в полі наукового студіювання вченими, однак конкретно діяльність полтавського обласного товариства «Відродження» до цього часу не була предметом окремого наукового аналізу. Зокрема, відома полтавська історик Віра Жук свою монографію присвятила дослідженню історії німецьких колоністів на Полтавщині, де ґрунтовно вивчила долю їхніх нащадків [4]. Вчена присвятила ряд студій, де проаналізували історію полтавських німців [3; 5]. Історик Ірина Петренко свої студії присвятила дослідженню представників німецької національності як жертв тоталітарного режиму на Полтавщині (за матеріалами науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією. Полтавська область») [9]. Київський дослідник Ігор Винниченко опублікував довідник про непересічних осіб німецького походження, життя та діяльність яких була пов'язана з Україною [1]. Голова громадської організації «Полтавський центр німецької культури «Відергебурт» Лариса Ріттер свої тези присвятила аналізу досягнень товариства протягом останніх кількох років [13]. Член німецького товариства Віктор Ріттер висвітлив трагічну долю полтавських німців [12]. У 2017 р. було видано книгу «Історія німців України» з ініціативи «Міжнародного товариства німців України – «Відергебурт» за результатами всеукраїнської наукової конференції «Історія німців України», що відбулася 3 березня 2017 р. в Інституті політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України [8]. У збірнику містяться статті про історію людей німецької національності, репресії проти них та відродження регіональних товариств після 1991 р.

Джерельною базою при підготовці статті є інтерв'ю – у історика Віри Жук (1928-2008 рр.), яка частину своїх наукових студій присвятила дослідженню історії людей німецької національності на Полтавщині й була членом товариства «Відродження» [6] та голови полтавського товариства німців «Відродження» протягом 2007-2016 рр. Лариса Ріттер [7]. Одним із джерел дослідження став Статут громадської організації «Полтавське товариство німців «Відергебурт» (2017 р.). Крім того, у роботі використано серію історико-документальних книг (збірників) «Реабілітовані історією» [11].

Метою статті є спроба аналізу процесу створення, функціонування полтавського товариства німців «Відродження», виявлення та демонстрації його досягнень у процесі згуртування людей німецької національності.

Результати дослідження. Після розпаду СРСР у німців з'явилася можливість до консолідації, до створення своїх міських, районних, обласних товариств, які стали осередками дослідження їх історії, мови та культури тощо. На початку лютого 1991 р. зібралося з власної ініціативи троє людей з німецьким корінням: завідувач кафедри іноземних мов Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (нині – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) Степан Олексієнко, мати якого була нащадком німців-колоністів із Чернігівщини; пенсіонерка, колишня економіст Полтавського облстатуправління, Агнеса Зягун та військовослужбовець, відставник, Володимир (Вольдемар) Фольмер. Згодом до них приєдналися Едмунд Грабо, Степан Литвинчук (німець по матері), Ірма Лукас – усі були з Полтави, та Марія Федорчук із чоловіком з села Мачухи Полтавського району. Це зібрання стало початком утворення товариства «Відергебурт» (далі в тексті буде вживатися назва «Відродження»). Ця зустріч та подальше обговорення планів стало початком створення міського товариства «Відродження» [4].

Друга зустріч відбулася на початку березня 1991 р. у приміщенні Полтавського товариства української мови імені Т. Г. Шевченка «Просвіта». На них було присутніми близько 10 осіб. Ці збори учасники вважали обласною конференцією, на якій було розглянуто широке коло питань, що стосувалися освітньої роботи, відродження звичаїв і традицій, національної культури українських німців, створення у місцях їхнього компактного проживання гуртків із вивчення рідної мови, та інші. Першим головою Полтавського міського товариства німців «Відродження» обрали Володимира (Вольдемара) Фольмера.

Наступні збори було влаштовано на кафедрі іноземних мов Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Їх провів Степан Олексієнко. Використовуючи слайди, відео- і магнітофонні записи, він ознайомив слухачів із пам'ятками історії, культури та архітектури Німеччини, зі звичаями і традиціями німців. Почали вивчати німецьку мову [6].

1 листопада 1991 р. Верховна Рада України прийняла «Декларацію прав національностей України» (Декларація прав національностей України, 1991). 16-17 листопада 1991 р. в Одесі відбувся I Всеукраїнський Міжнаціональний Конгрес, на ньому були присутні два делегати від Полтави та два від Кременчука. На Конгресі було наголошено на необхідності розв'язання низки проблем: виділення приміщень усім національно-культурним товариствам, фінансування їхньої діяльності за рахунок державного бюджету, звільнення від податків, повернення культових споруд, створення умов для розвитку рідних мов, видання газет, відкриття національних бібліотек, програм радіо і телебачення тощо.

Керуючись вищеназваним документом, полтавські німці вирішили офіційно створити своє товариство, затвердити його статут та зареєструвати в органах місцевої влади.

8 лютого 1992 р. на зборах товариства (присутніх було 29 осіб) під головуванням Станіслава Кушніренка обговорили і затвердили статут Полтавського міського товариства німців «Відродження». 18 березня 1992 р. статут був зареєстрований виконкомом Полтавської міської ради народних депутатів. У статуті зазначено, що метою товариства є відстоювати повну реабілітацію і рівноправність громадян німецької національності; сприяти утворенню регіональних районів компактного проживання німців, відроджувати німецьку культуру, мову, релігію; надавати допомогу у захисті громадянських прав людей німецької національності; сприяти розвитку прогресивних форм виробничо-господарської діяльності шляхом створення підприємств [14].

30 травня 1992 р. в Кременчуці відбулася установча конференція обласної організації німців. На ній головою обрали Філіппа Пфейфера, члена ради Полтавського міського товариства [4].

Наприкінці 1992 р. у складі Полтавського міського товариства німців сформувалася лютеранська община. Вагому роль у її становленні відіграв проповідник Іван Гак. Він проповідував, влаштував бесіди з віруючими на релігійну та морально-виховну тематику, піклувався про поповнення бібліотеки, організував зустрічі з пасторами з Німеччини та інших міст України.

Згодом постало питання про утворення навчального осередку. Так, 3 березня 1993 р. на базі Полтавської середньої загальноосвітньої школи № 5 розпочала діяльність німецька недільна школа та було обрано її раду. Фінансування взяв на себе Полтавський міський відділ народної освіти.

Влітку 1993 р. група членів Полтавського міського товариства відвідала історичну батьківщину Німеччину та встановила дружні зв'язки з окремими громадянами, з членами німецьких лютеранських общин.

На 1994 р. членами Полтавського товариства німців «Відродження» були 104 особи, була створена бібліотека з книгами німецькою мовою, котрі надійшли з міст-побратимів ФРН, працювала недільна школа, налагоджено контакти з іншими німецькими товариствами України [7].

Із придбанням приміщення полтавські німці-лютерани, члени товариства «Відродження» щонеділі збиралися у будинку общини по вулиці Коцюбинського, 54 а, слухали проповіді, які проводив Іван Гак, зустрічалися з приїжджими пасторами.

У 1990-х роках через матеріальні труднощі багато німецьких родин виїхало за кордон. Україна втратила багатьох кваліфікованих, грамотних, працьовитих спеціалістів, які, незважаючи на німецькі корені, більше були українцями, ніж німцями, тому що кілька поколінь їхніх родин народилося і виросло в українських землях. Для «корінних» полтавських німців – нащадків колоністів – полтавський край давно став «малою Вітчизною». До Німеччини виїхали І. Лукас, І. Гак, Н. Герхардт, Ф. Пфейфер та інші [4].

На початку 1996 р. Всеукраїнське товариство німців розпочало підготовку до проведення 1-го з'їзду німців України. У зв'язку з цим Полтавське обласне товариство створило три територіальні комісії: у Полтаві, Кременчуці та Комсомольську (нині Горішні Плавні).

У 1997 р. при товариствах «Відродження» в обласних центрах України (такі товариства було створено в усіх областях держави) почали створюватися громадські організації – німецькі культурні центри, завданням яких було вивчення німецької мови та культури, а також налагодження тісних контактів між членами товариства. Новостворений Полтавський центр німецької культури розмістився у приміщенні Полтавської дитячої бібліотеки № 13. Керівником його було призначено Ельвіру Стельмашенко [6].

У 1998 р. відбулося об'єднання Полтавського обласного та міського товариств німців під назвою Полтавське обласне товариство німців «Відергебурт» («Відродження»). Головою його став Олександр Штро. 2 жовтня 1998 р. нове реорганізоване обласне німецьке товариство було зареєстроване Полтавським обласним управлінням юстиції [4].

З 2000 до 2001 р. обласне товариство очолювала Ельвіра Стельмашенко, вона чимало зробила для активізації діяльності товариства, особливо культурного центру, який поповнювався технічним обладнанням, літературою тощо [7].

У лютому 2001 р. у зв'язку з від'їздом Стельмашенко до Німеччини, головою товариства обрано Тетяну Горобець. З 1999 р. у приміщенні міської бібліотеки-філіалу № 13 для німецького товариства виділено окремий зал, де розмістився його культурний центр, бібліотека. Там проводилися збори, заняття різних гуртків, заходи сімейного клубу. Цікаві, змістовні лекції, бесіди з історії німецького народу, про його культуру, свята, традиції, звичаї, про видатних людей німецького походження проводили Едмунд Грабо, Любов Гейштор та інші.

Членом товариства є талановита художниця і акторка Полтавського обласного українського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя Тамара Фольшер (Шапошникова). Виставки її

картин – пейзажі, натюрморти – влаштувалися в приміщенні в центру німецької культури обласного товариства впродовж 2001-2004 рр. [6].

Поступово діяльністю товариства почали цікавитися працівники міської та обласної адміністрації, встановилися зв'язки з відділом у справах національних меншин облдержадміністрації. Спільно з Полтавською міською радою товариство «*Відродження*» приймало делегації з Німеччини та міст-побратимів.

Упродовж 14 років вірним другом полтавської общини була Тоня Сіппле – представник євангелічно-методистської церкви міста Швєбіш Галль. Вона надавала вагому допомогу літнім і хворим, а її змістовні та цікаві проповіді завжди надихали слухачів.

Багато зусиль доклала у справі активізації діяльності товариства і встановлення контактів з містами-побратимами з Німеччини Лідія Кляйн. Не один рік німецька громадськість Полтави підтримувала дружні зв'язки з благодійниками, членами релігійних общин Німеччини Ерікою Роведер і Гудулою Ербе, які збирали гуманітарну допомогу серед своїх громадян, доставляли до України, розподіляли між малозабезпеченими полтавцями [7].

Члени Полтавського обласного товариства та общини доглядають за цвинтарем німецьких військовополонених, котрі померли у повосенні роки у полтавських таборах для утримання військовополонених.

Визначні для будь-якого німця свята (Різдво, Пасха, свято «Трьох королів», урожаю тощо) члени товариства й общини проводять разом, у релігійні свята в кірсі правиться служба. До 1998 р. релігійну общину очолював пастор Іван Гак, людина, яка пережила війну й нацистський полон. З від'їздом його до Німеччини проповідником став Володимир (Вольдемар) Фольмер, другим проповідником – Василь [7]. Головою общини до січня 2004 р. був Віктор Лейс, а після нього – Катерина Кива [4].

На початку 2000-х років при общині діяла дитяча група (14 осіб) та молодіжний хор (близько 20 осіб), яким керувала викладач кафедри хорового співу Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка Вікторія Ємець. Великий інтерес викликала виставка-колекція картин «*Історія розвитку світового парусного флоту*», виготовлена Едмундом Грабо [6].

На початку 2000-х років при Полтавському обласному товаристві німців, його культурному центрі, працювало 5 груп із вивчення німецької мови: 1 дитяча і 4 для дорослих, у яких налічувалося від 12 до 15 учнів; а також діяла початкова група – до 20 чоловік. Навчання відбувається за програмою Гете-Інституту [7]. У 2005 р. делегати від Полтавської області: Світлана Дудко, Лариса Ріттер брали участь в роботі III з'їзду німців України, який відбувся у Ворзелі Київської області. На ньому Ларису Ріттер обрали членом Ради німців України [4].

2006 р. на загальних звітно-виборних зборах Полтавського товариства німців його головою обрано Євгенія Ріттера. На засіданнях товариства обговорювалися питання про більш тісну співпрацю керівництва товариства «*Відродження*» з центром німецької культури, який діє при ВНЗ Укоопспілки «*Полтавський університет економіки і торгівлі*», турботу про всіх членів товариства, втілення в життя кращі традиції, звичаї, культуру німецького народу.

У 2006 р. Євген Ріттер провів на міській площі Полтави біля академічного обласного українського музично-драматичного театру імені М. Гоголя «*Перший фестиваль німецької культури*», на якому німецькі народні пісні і танці представляли художні колективи Полтави, Києва, Одеси. Там само в травні він організував День Європи, на якому була представлена виставка робіт полтавських німців [13].

Проводячи німецькі свята (Мартінстаг, Вайнахтен, Перший Полтавський Фестиваль «*Німецька казка*», «28 серпня – День Пам'яті німецького народу») і курси з вивчення німецької мови, Полтавське обласне товариство німців «*Відродження*» запрошувало полтавців, які цікавляться німецькою культурою: дітей, студентів, школярів, людей старшого покоління. У 2015–2016 навчальному році, наприклад, це були старшокласники Полтавського ліцею № 1 та студенти вишів Полтави [7].

Громадська організація «*Полтавський центр німецької культури «Відергебурт»*» була членом Всеукраїнських німецьких громадських організацій, таких як: Національна Рада Німців України, Асоціація Німців України, Міжнародна громадська організація німців України «*Відергебурт*».

З 2007 до 2016 р. керівником товариства була Лариса Ріттер. У 2017 р. змінилася назва товариства – нині воно існує як громадська організація «*Полтавський центр німецької культури «Відергебурт»*». У 2017 р. товариство очолював Станіслав Гізбрехт. Того ж року було прийнято новий Статут громадської організації «*Полтавське товариство німців «Відергебурт»*», у якому зазначено, що воно є «*добровільним об'єднанням фізичних осіб, створеним для здійснення та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних, зокрема, економічних,*

соціальних, культурних, освітніх та інших інтересів своїх членів» [15]. З квітня 2018 р. «Полтавський центр німецької культури «Відергебурт» очолює Владислав Кушніров.

На нинішньому етапі існування громадської організації «Полтавський центр німецької культури «Відергебурт» є привертання уваги до відродження деяким полтавським вулицям своїх історичних назв (зокрема, вулиця Фабрикантська і Колонійська в історичному центрі міста). Члени товариства неодноразово влаштували цікаві виставки вишивок (рушники, скатертини, серветки), килимів, аплікацій тощо. Окремі з цих виробів виготовлені ще на початку ХХ ст., або наприкінці ХІХ ст. руками матерів, бабусь, а той прабабусь членів товариства. Представляли свої доробки навіть друзі й знайомі німців із товариства «Відродження» [5].

Традицією для членів товариства є відзначення свята урожаю. Ентузіасти приносять дари природи, вирощені на дачах, городах, а також майстерно випечені вмілими господинями торти, пироги, інші наїдки. Влаштовують конкурс у приготуванні страв, знанні німецької мови, а потім всі разом виконують українських, російських, німецьких пісень.

На початок ХХІ ст. громадська організація «Полтавський центр німецької культури «Відергебурт» налічує понад 50 людей – німців та членів їхніх сімей – українців, росіян, із них у лютеранську общину входить більше 50 чоловік (голова – Анатолій Котенко, пастор – Олександр Шварц). Приміщення для товариства люб'язно надав ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (м. Полтава, вулиця Ковалів, 3).

Варто констатувати, що в останні роки багато молоді виїхало на роботу чи проживання до Німеччини – своєї етнічної Батьківщини, однак вони продовжують підтримувати зв'язки з «Полтавським центром німецької культури «Відергебурт». При організації діють курси німецької мови, молодь цікавиться історією і культурою Німеччини, влаштовуються зустрічі з іноземними делегаціями, волонтерами тощо.

З 2016 р. громадське об'єднання «Полтавське товариство німців «Відергебурт» проводить для полтавських дітей літні мовні майданчики, для яких на канікулах продовжує звучати рідна мова. Працюють мовні групи: дитячі групи (дошкільники та школярі), доросла група і Сеньйори («Школа 3-го віку»). Відкриті двері і для полтавців, які бажають навчитися розуміти і читати в оригіналі твори Братів Грімм.

У громадській організації «Полтавський Центр німецької культури «Відергебурт» працювали мовні асистенти з Німеччини: в 2012-2013 навчальному році – Маргарет Сюзанні Дороте Баріє, а в 2015–2016 навчальному році – Валентин Яндт. На базі ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» в Полтавському центрі німецької культури «Відергебурт» у другому півріччі 2016 р., крім мовних курсів, працювало два гуртки: «Дитячий театр» і «Німецьке кіно».

По суботах 2018-2019 навчального року вперше дітям полтавської німецької меншини (під керівництвом голови Владислава Кушнірова) викладаються основи робототехніки.

Полтавські німці співпрацюють з громадськими організаціями інших нацменшин області, наприклад, з Полтавської обласної вірменської організацією «УРАТУ».

У травні 2013 р. на базі приміщень партнера ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» при тісній співпраці з викладачами, професорами Іриною Петренко та Оленою Кобзар була спільно проведена перша, міжнародна науково-практична конференція «Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи» [9].

Громадська організація «Полтавський Центр німецької культури «Відергебурт» неодноразово брала участь в обласному «Дні толерантності» (Організатор проекту – Головне управління інформаційної та внутрішньої політики Полтавської обласної державної політики), в міському заході – «Дні Європи», виступала з фольклорними номерами на міжнародному Сорочинському ярмарку.

Щодо матеріальної підтримки громадської організації «Полтавський Центр німецької культури «Відергебурт», то це передусім фінансування мовних курсів – Київське відділення Гете-Інституту), які забезпечують підручниками різних мовних рівнів, надають методичне забезпечення. Завдяки фінансуванню Благодійним Фондом «Товариство Розвитку» (м. Одеса) закуплено офісні меблі та техніку. Проводяться щорічні соціальні проекти: оздоровлення в українських санаторіях дітей, людей старшого віку, дітей-інвалідів, дорослих-інвалідів. Громадська організація «Полтавський Центр німецької культури «Відергебурт» бере участь в різних молодіжних проектах, проведенні різних заходів в Полтавському німецькому центрі зустрічей (на базі ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»). За кошти спонсорів Ларисою Ріттер було розроблено і видано «Календар німецьких звичаїв і традиційні страви» на 2016-2020 роки» [7].

Висновки. Отже, повоєнне покоління німців ще й досі пам'ятає жажливі умови ГУЛАГів Сибіру чи Казахстану [10; 11], в яких опинилися вони, їхні батьки, чи члени родини, але в тих

жахливих умовах більшість із них залишилися вірними своєму народові, були чесними, працьовитими, зберегли культуру та звичаї свого народу. Нині вони мають рівні політичні, економічні, соціальні, громадянські права з усіма громадянами незалежної України. Це гарантується «Декларацією прав національностей України». Свідченням цьому є діяльність Полтавського обласного товариства німців «Відергебурт» («Відродження»), навколо якого гуртуються люди з німецьким корінням. На різноманітних заходах товариства значна увага приділяється вивченню німецької мови та культури, традицій, щоб прищепити молоді потребу вивчати історію своїх пращурів, пишатися з ними, налагодити контакти з Німеччиною, де можна проводити пошуки своїх родичів. Товариство «Полтавський центр німецької культури «Відергебурт» відкрило бібліотеку з книгами, виданими німецькою мовою. Останнім часом одним із пріоритетних завдань товариства є привернення увагу до відродження деяким полтавським вулицям своїх історичних назв, де в минулому проживали німецькі колоністи (зокрема, вулиця Фабрикантська та Колонійська в історичному центрі міста). Полтавське товариство німців «Відродження» підтримує тісні контакти з іншими обласними організаціями та Радою німців України, бере участь у багатьох міжнародних проектах і заходах. Діяльність товариства включає: соціальну, молодіжну, етнокультурну, інформаційну роботу, що сприяє збереженню німецької ментальності в українському соціумі.

Перспективою подальших досліджень цієї теми може бути розширення джерельної бази дослідження, що дозволить ґрунтовно вивчити внесок відомих людей німецької національності у розвиток Полтавщини та України.

Джерела та література:

1. Винниченко, І. (2011). *Німці в Україні: бібліографічний довідник*. Ін-т досліджень діаспори. Київ: Геопрінт.
2. *Декларація прав національностей України*. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
3. Жук, В. Н. (1997). Дід німець: [про німця-колоніста Готліба, який проживав в Кременчуці]. *Село полтавське*, 2, 9.
4. Жук, В. Н. (2006). *Долю пов'язані з Україною. Нариси з історії німецьких колоністів на Полтавщині, про долю їх нащадків і відродження німецьких товариств у краї*. Полтава: Дивосвіт.
5. Жук, В. Н. (2000). Краса завжди в моді. *Полтавська думка*, 20 трав., 11.
6. Інтерв'ю з Вірою Жук. (2007). *Приватний архів Ірини Петренко*.
7. Інтерв'ю з Ларисою Ріттер. (2018-2019). *Приватний архів Ірини Петренко*.
8. *Історія німців України: матеріали Всеукр. наук. конф.* (2017). Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
9. Петренко, І. М. (2013). Радянські німці – жертви тоталітарного режиму на Полтавщині. В кн. О. І. Кобзар, І. М. Петренко, В. В. Сарапін (Ред.), *Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи* (с. 94-97). Полтава: Полтавський літератор.
10. Тронько П. Т. (Ред.). (1992). *Реабілітовані історією: [збірник]*. Київ; Полтава: Рідний край.
11. *Реабілітовані історією. Полтавська область*. (2005). Полтава: АСМІ. Кн. 3.
12. Ріттер, В. (2013). Сумні сторінки історії і сьогодення полтавських німців. В кн. О. І. Кобзар, І. М. Петренко, В. В. Сарапін (Ред.), *Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи* (с. 41-46). Полтава: Полтавський літератор.
13. Ріттер, Л. (2013). Несколько слов об общественной организации «Полтавский центр немецкой культуры «Видергебурт». В кн. О. І. Кобзар, І. М. Петренко, В. В. Сарапін (Ред.), *Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи* (с. 35-41). Полтава: Полтавський літератор.
14. Статут Полтавського міського товариства німців «Відродження». (1992). *Приватний архів Владислава Кушнірова*. 8 с.
15. Статут громадської організації «Полтавське товариство німців «Відергебурт». (2017). *Приватний архів Владислава Кушнірова*. 10 с.
16. Шемчук, В. (2009). Німці в Полтаві. В кн. Д. Блохін (Ред.), *Українці в світі і німецька діаспора в Україні: зб. наук. праць* (с. 397-413). Полтава: АСМІ.

References

1. Vynnychenko, I. (2011). *Nimtsi v Ukraini [Germans in Ukraine]: biobibliografichnyi dovidnyk*. In-t doslidzhen diaspory. Kyiv: Neoprynt [in Ukrainian].
2. *Deklaratsiia prav natsionalnostei Ukrainy [Declaration of the rights of nationalities of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12> [in Ukrainian].
3. Zhuk, V. N. (1997). Did nimets: [pro nimtsia-kolonista Hotliba, yakyi prozhyvav v Kremenchutsi] [German grandfather: [about the German colonist Gottlieb, who lived in Kremenchug]. *Selo poltavske [Poltava village]*, 2, 9 [in Ukrainian].
4. Zhuk, V. N. (2006). *Doleiu pov'iazani z Ukrainoiu. Narysy z istorii nimetskykh kolonistiv na Poltavshchyni, pro doliu*

yikh nashchadkiv i vidrodzhennia nimetskykh tovarystv u kraii [Fate is connected with Ukraine. Essays on the history of German colonists in Poltava region, the fate of their descendants and the revival of German societies in the region.]. Poltava: Dyvosvit [in Ukrainian].

5. Zhuk, V. N. (2000). *Krasa zavzhdy v modi [Beauty is always in fashion]. Poltavska dumka [Poltava thought], 20 trav., 11 [in Ukrainian].*
6. Interv'iu z Viroiu Zhuk [Interview with Vera Zhuk]. (2007). *Pryvatnyi arkhiv Iryny Petrenko [Private archive of Iryna Petrenko] [in Ukrainian].*
7. Interv'iu z Larysoiu Ritter [Interview with Larissa Ritter]. (2018-2019). *Pryvatnyi arkhiv Iryny Petrenko [Private archive of Iryna Petrenko] [in Ukrainian].*
8. *Istoriia nimtsiv Ukrainy [History of the Germans of Ukraine]: materialy vseukrainskoi naukovoï konferentsi. (2017). Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].*
9. Petrenko, I. M. (2013). *Radianski nimtsi – zhertvy totalitarnoho rezhymu na Poltavshchyni [Soviet Germans are victims of the totalitarian regime in Poltava region]. In O. I. Kobzar, I. M. Petrenko, V. V. Sarapyn (Eds.), Nimetski poselentsi na ukrainskykh zemliakh: istorychni ta aktualni problemy i perspektyvy [German settlers on Ukrainian lands: historical and current problems and prospects] (pp. 94-97). Poltava: Poltavskiy literator [in Ukrainian].*
10. Tronko, P. T. (Ed.). (1992). *Reabilitovani istoriieiu [Rehabilitated by history]: [zbirnyk]. Kyiv; Poltava: Ridnyi kraii [in Ukrainian].*
11. *Reabilitovani istoriieiu. Poltavska oblast [Rehabilitated by history. Poltava]. (2005) (Book 3). Poltava: ASMI. [in Ukrainian].*
12. Ritter, V. (2013). *Sumni storinky istorii i sohodennia poltavskykh nimtsiv [Sad pages of the history and present of Poltava Germans]. In O. I. Kobzar, I. M. Petrenko, V. V. Sarapyn (Eds.), Nimetski poselentsi na ukrainskykh zemliakh: istorychni ta aktualni problemy i perspektyvy [German settlers on Ukrainian lands: historical and current problems and prospects] (pp. 41-46). Poltava: Poltavskiy literator [in Ukrainian].*
13. Rytter, L. (2013). *Neskolko slov ob obshchestvennoi organizatsii «Poltavskii tcentr nemetskoï kultury “Viedergerburt”. [A few words about the public organization "Poltava Center of German Culture" Wiedergeburt"]. In O. I. Kobzar, I. M. Petrenko, V. V. Sarapyn (Eds.), Nimetski poselentsi na ukrainskykh zemliakh: istorychni ta aktualni problemy i perspektyvy [German settlers on Ukrainian lands: historical and current problems and prospects] (pp. 35-41). Poltava: Poltavskiy literator [in Ukrainian].*
14. *Statut Poltavskoho miskoho tovarystva nimtsiv “Vidrodzhennia” [Charter of the Poltava city society of Germans "Renaissance"]. (1992). Pryvatnyi arkhiv Vladyslava Kushnirova [Private archive of Vladislav Kushnirov]. 8 p. [in Ukrainian].*
15. *Statut hromadskoi orhanizatsii “Poltavske tovarystvo nimtsiv “Viedergerburt” [Charter of the public organization "Poltava Society of Germans" Wiedergeburt"]. (2017). Pryvatnyi arkhiv Vladyslava Kushnirova [Private archive of Vladislav Kushnirov]. 10 p. [in Ukrainian].*
16. Shemchuk, V. (2009). *Nimtsi v Poltavi [Germans in Poltava]. In D. Blokhyn (Ed.), Ukraintsi v sviti i nimetska diaspora v Ukraini [Ukrainians in the world and the German diaspora in Ukraine]: zbirnyk naukovykh prats (pp. 397-413). Poltava: ASMI [in Ukrainian].*

Iryna Petrenko

LOCAL ORGANIZATIONS OF GERMANS IN UKRAINE: THE POLTAVA SOCIETY OF GERMANS «REVIVAL»

The purpose of the article is the formation analysis process, functioning of Poltava society of the Germans «Revival»; to reveal and to illustrate the society achievements in the consolidation process of the German nationality people. The methodology of the research is based on the principles of historicism, objectivity and system city. During the study, the following specific historical methods have been used: historical-genetic, historical-systemic, problem chronological and historical-biographical, as well as the interdisciplinary methods (content analysis, chronological). The scientific novelty consists in the fact that on the basis of the published and unpublished sources (the private archives documents, the interviews) and the scientific investigations the formation process and the development of Poltava Society of the Germans «Revival» have been analyzed; the peculiarities of its functioning have been determined; the role of the head of the society and its members' activities have been determined, as well as the main directions of its work have been investigated and the international relations of the society have been traced. The society «Poltava Center of German Culture «Viedergerburt» opened a library with books, published in German. Recently, one of the priorities of the society is the attraction of attention to Poltava streets revival of their historical names, where in the past German colonists lived (in particular, Fabrykantska Street and Colonial Street in the historical center of the city). Poltava Germans' society «Revival» maintains close contacts with other regional organizations and the Council of the Germans of Ukraine, it participates in many international projects and events. The activity of the society includes: social, youth, ethno-cultural, informational work which contributes to the preservation of German mentality in the Ukrainian society.

Key words: *the Germans, national minorities, Poltava society «Viedergerburt» («Revival»), self-identification, international relations.*